

УДК 334.012.63.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-8>**Кобеля-Звір М.Я.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>**Kobelya-Zvir Maryana**

Lviv University of Trade and Economics

ГРАНТОВІ ПРОГРАМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ, ПЕРЕПОНИ

У статті розглянуто основні транскордонні грантові програми, в яких Україна може брати участь, задля реалізації спільних програм. Це грантові інструменти для розвитку малого та середнього бізнесу, представників виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадського сектору. Окреслено основні можливості використання грантів транскордонних програм для влади, громади та підприємництва України. Описано основні та найбільші транскордонні програми: «Польща-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Румунія – Україна», Програма Басейну Чорного моря, Програма Дунайського регіону 2021–2027. Продемонстровано перспективи використання грантових інструментів у межах кожної програми. Акцентовано на їх пріоритетах та напрямках підтримки для проектів органів влади, місцевого самоврядування, представників бізнесу та громадського сектору. Підкреслено основні цілі та завдання кожної програми з виокремленням напрямів підтримки в Україні. Проаналізовано млявий процес участі потенційних грантоотримувачів у транскордонних грантових програмах. Наголошено на причинах не активного використання грантової, безповоротної, цільової допомоги від цих програм, серед яких: низька обізнаність представників виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу про грантові можливості транскордонних програм; відсутність потрібної кількості фахівців, які здатні готувати конкурентоспроможні грантові пропозиції; для участі у переважній більшості транскордонних грантових програм необхідне партнерство організації щонайменше з двох сусідніх держав. Підсумовано, що залучення та використання грантових інструментів транскордонних програм представниками бізнесу, організацій громадянського суспільства, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування є важливим, а часто єдиним джерелом фінансування необхідних проектів. Активна участь України у транскордонних програмах зумовлює встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин із прикордонними державами. Подолання бар'єрів та перепон можливе за умови широкої інформаційної підтримки з боку представників програм в Україні, контактних пунктів, органів влади та засобів масової інформації.

Ключові слова: європейські гранти, гранти, грантова підтримка, транскордонні програми, транскордонне співробітництво.

GRANT PROGRAMS OF TRANSBORDER COOPERATION: OPPORTUNITIES, PROSPECTS, OBSTACLES

The article examines the main cross-border grant programs in which Ukraine can participate in order to implement joint programs. These are grant instruments for the development of small and medium-sized businesses, representatives of the executive power and local self-government, and the public sector. The main possibilities of using grants of cross-border programs for the government, community and entrepreneurship of Ukraine are outlined. The main and largest cross-border programs are described: "Poland-Ukraine", "Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine", "Romania – Ukraine", the Black Sea Basin Program, the Danube Region Program 2021–2027. The prospects of using grant instruments within each program are demonstrated. Emphasis is placed on their priorities and areas of support for projects of authorities, local self-government, representatives of business and the public sector. The main goals and tasks of each program are highlighted, with the areas of support in Ukraine highlighted. The sluggish process of participation of potential grant recipients in cross-border grant programs was analyzed. The reasons for the non-active use of grant, irrevocable, targeted assistance from these programs were emphasized, including: low awareness of representatives of the executive power, local self-government bodies, the public and business about the grant opportunities of cross-border programs; lack of the required number of specialists who are able to prepare competitive grant proposals; participation in the vast majority of cross-border grant programs requires the partnership of an organization from at least two neighboring states. It is concluded that the involvement and use of grant tools of cross-border programs by representatives of business, civil society organizations, executive power and local self-government bodies is an important, and often the only source of financing necessary projects. Ukraine's active participation in cross-border programs determines the establishment and deepening of economic, social, scientific and technical, ecological, cultural and other relations with the border states. Overcoming barriers and obstacles is possible under the condition of broad informational support from representatives of programs in Ukraine, contact points, authorities and mass media.

Keywords: European grants, grants, grant support, cross-border programs, cross-border cooperation.

JEL classification: G30, M29, O16, O19, F33

Постановка проблеми. З того часу, як Європейський Союз офіційно визнав незалежність України, у грудні 1991 року для нашої держави відкрилися можливості співробітництва з країнами ЄС. На реалізацію

політики згуртованості ЄС Україна доєдналася до ряду транскордонних програм.

Європейська Програма ЄС INTERREG, що з 1990 року зосереджується на транскордонній співп-

раці та транснаціональному та міжрегіональному співробітництві, актуалізувала для України ряд програм, серед яких: «Польща-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Румунія – Україна», Програма Басейну Чорного моря, Програма Дунайського регіону [1].

У межах цих програм щороку відкриваються десятки грантів для розвитку малого та середнього бізнесу, громадського сектору, представників виконавчої влади та місцевого самоврядування. Проте потенційні заявники неактивно користуються цими можливостями. Усім охочим користуватися грантовими інструментами транскордонних програм необхідно бути своєчасно поінформованими про ці можливості та перспективи залучення безповоротного фінансування, а також мати в своєму колі високопрофесійних фахівців із формування проектних пропозицій для участі у конкурсних відборах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань, пов'язаних із транскордонним співробітництвом України, займалися ряд науковців. Серед них: П. Беленький, М. Долішній, В. Євдокименко, М. Лендєл, М. Мальський, А. Мельник, Н. Мікула, А. Мокій, В. Пила, С. Пирожков, С. Писаренко, П. Шилепницький, О. Свеженцева, І. Вовканич, І.Л. Горват, О. Корнелюк, Л. Газуда, М. Рубіш, Ю.Р. Лемко, О. Зарічна та ін.

Зокрема, Оксана Свеженцева, Іван Вовканич, Ірина Люба Горват зазначали: «Сьогодні реалізовується концептуальна модель, у якій головна роль відводиться активізації наукової, інноваційної та міжнародної діяльності. Це водночас сприяє розширенню та зміцненню двосторонньої співпраці країн, інституцій та людей» [7]. Корнелюк О. наголошувала: «Трансдордонні програми є важливим, а інколи єдиним джерелом фінансування необхідних проектів, однак потрібно змінити наявний підхід до сприйняття трансдордонного співробітництва лише як джерела залучення коштів, а сприймати його як можливість запровадження європейських стандартів у всіх сферах життя» [4]. Лемко Ю.Р. зауважує: «Розвиток трансдордонної співпраці України, Польщі та Білорусі матиме наслідки в кількох вимірах. По-перше, йдеться про посилення міжінституційної та міжособистісної співпраці, що сприятиме стійкому трансдордонному партнерству між державами, підвищенню конкурентоспроможності регіонів учасниць, окремих громад. По-друге, зростатиме можливість виходу українських товаровиробників на європейський ринок та ринок країн-партнерів, виявлятимуться та розвиватимуться нові ринкові можливості» [5]. Газуда Л.М., Рубіш М.А. зазначали: «Європейський досвід свідчить, що трансдордонне співробітництво (ТКС) сприяє подоланню територіальної незбалансованості (просторових розривів між виробництвом та споживанням) економіки регіону, що є суттєвим фактором, оскільки існують значні диспропорції між прикордонними адміністративно-територіальними одиницями України та сусідніх держав» [3]. О. Зарічна наголошувала: «Важливим завданням для розвитку трансдордонного партнерства є досягнення синергетичного ефекту в результаті глибокої взаємодії міністерств і відомств при реалізації програм і заходів інтенсифікації інноваційного розвитку; виділення загальносистемних цілей, напрямів і важелів держав-

ної інноваційної політики, які повномасштабно реалізуються на національному рівні та їх доповнення на рівні територіально-адміністративних одиниць; розгортання поліфункціональних макроекономічних програм зі стимулювання розвитку інноваційного підприємництва; досягнення ефекту державно-приватного партнерства в результаті реалізації пріоритетних програм, методів, важелів і заходів; формування інноваційних кластерів» [6].

Однак динамічне зростання кількості трансдордонних проектів та поява нових трансдордонних програм зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкрити можливості, перспективи та перепони в залученні грантових ресурсів програм трансдордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини між Україною та Європейським Союзом (на той час Європейськими Співтовариствами) були започатковані у грудні 1991 року [2]. З того часу розпочалася співпраця у різних напрямках: спільної зовнішньої та безпекової політики, у сфері юстиції, свободи та безпеки, торговельно-економічне співробітництво тощо. На реалізацію політики згуртованості ЄС діє Програма INTERREG, яка з 1990 року зосереджується на трансдордонній співпраці. Згодом вона розширилася, включивши транснаціональне та міжрегіональне співробітництво [1]. Для України таке співробітництво проявилось в залученні грантового фінансування на реалізацію сотень ініціатив.

INTERREG є ключовим інструментом Європейського Союзу (ЄС), який зміцнює співпрацю між регіонами та країнами ЄС. Як частина політики згуртованості ЄС INTERREG відіграє важливу роль у сприянні регіональному розвитку, згуртованості та зменшенні економічної нерівності. У період 2021–2027 років INTERREG зосереджений на вирішенні поточних викликів, таких як зміна клімату, цифрова трансформація та соціальна інтеграція. 2021–2027 є шостим періодом INTERREG, тому він називається INTERREG VI. З бюджетом майже 10 мільярдів євро близько 100 програм INTERREG діють за кордоном, як всередині ЄС, так і за його межами, сприяючи реалізації основних пріоритетів політики згуртованості ЄС [1]. Ця програма трансдордонного співробітництва (ТКС) підтримує процеси розвитку на прикордонній території шляхом фінансування різноманітних проектів. Проекти, що фінансуються у межах програми, демонструють сильний трансдордонний ефект не лише завдяки партнерству між інституціями країн, але насамперед завдяки результатам діяльності та позитивному впливу цих проектів на прикордонні території [1].

Програма «Польща-Україна». Програма трансдордонного співробітництва «Польща-Україна» до повномасштабного вторгнення називалася «Польща-Білорусь-Україна». Завдяки спільним проектам, реалізованим у межах трьох фінансових періодів Програми Польща-(Білорусь)-Україна, втілено багато корисних ініціатив для польсько-українського прикордоння. За кошти з бюджету Європейського Союзу співфінансували модернізацію та будівництво нових доріг і пунктів пропуску, покращили безпеку мешканців, доступ

до чистого довкілля та води, сприяли будівництву та обладнанню лікарень, збільшили туристичний потенціал регіону та допомагали налагодити добрі стосунки між мешканцями регіону. Станом на зараз Програма підтримує процеси розвитку на прикордонних територіях Польщі та України шляхом співфінансування різноманітних проектів. Усі проекти, що фінансуються в рамках Програми, є некомерційними та сприяють покращенню якості життя жителів Східної Польщі та Західної України. Кожен проект, що співфінансується, повинен продемонструвати сильний транскордонний вплив не лише завдяки партнерству між установами, але насамперед завдяки результатам діяльності та їх позитивному впливу на прикордонну територію та її мешканців.

Тематичні цілі та відповідні пріоритети:

СПАДЩИНА

Пріоритет 1.1 Промоція місцевої культури та історії

Пріоритет 1.2 Промоція і збереження природної спадщини

ДОСТУПНІСТЬ

Пріоритет 2.1 Покращення та розвиток транспортних послуг та інфраструктури

Пріоритет 2.2 Розвиток інфраструктури ІКТ

БЕЗПЕКА

Пріоритет 3.1 Підтримка розвитку охорони здоров'я та соціальних послуг

Пріоритет 3.2 Вирішення спільних проблем безпеки КОРДОНІ

Пріоритет 4.1 Сприяння ефективності та безпеці кордонів

Пріоритет 4.2 Покращення діяльності з управління кордонами, митних і візових процедур [8].

Програма «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна». Програмний документ Interreg для реалізації Програми Interreg VI-A NEXT Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2021–2027 був схвалений Європейською Комісією 3 листопада 2022 року. Програма виділяє 66 мільйонів євро фінансування ЄС від NDICI (Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва), а також із джерел ЄФРР (Європейський фонд регіонального розвитку). Програма HU-SK-RO-UA Interreg NEXT спрямована на розвиток угорсько-словацько-румунсько-українського прикордонного регіону та має особливе зобов'язання наздогнати українську територію Програми. Територія Програми складається з наступних територіальних одиниць: повіт Саболч-Сатмар-Берег і повіт Боршод-Абауй-Земплен в Угорщині, Кошицький край і Прешовський край у Словаччині, Марамуреш, Сату-Маре і Сучава в Румунії, Закарпатська область, Івано-Франківська область та Чернівецька область в Україні. Програма побудована за трьома пріоритетами:

- Стійкий і зелений прикордонний регіон.
- Здоровий і привабливий прикордонний регіон.
- Прикордонний регіон, що співпрацює.

Проекти мають бути спрямовані на одну з наступних конкретних цілей:

- сприяння адаптації до зміни клімату та запобігання ризику лих;
- збільшення біорізноманіття та зменшення всіх форм забруднення;
- забезпечення рівного доступу до медичної допомоги;

– підвищення ролі культури та сталого туризму в економічному розвитку, соціальному залученні та соціальних інноваціях;

– посилення співпраці між громадянами, суб'єктами громадянського суспільства та установами [10].

Програма басейну Чорного моря. Програма має на меті залишатися платформою, де зв'язки між країнами-учасницями зміцнюються та створюються нові, а також де регіональні учасники збираються разом і роблять внесок у стале управління ресурсами на користь місцевих громадян. Програма сприятиме подальшому поглибленню транскордонної співпраці в басейні Чорного моря в транснаціональній конфігурації, підтримуючи три конкретні цілі:

– Розвиток і посилення дослідницького та інноваційного потенціалу.

– Сприяння адаптації до зміни клімату та запобігання ризику лих.

– Посилення захисту та збереження природи, біорізноманіття та зеленої інфраструктури.

Програма спирається на попередню структуру співпраці, Програму транскордонного співробітництва ЄСП Чорноморського басейну на 2007–2013 рр. та Програму транскордонного співробітництва Чорноморського басейну ЄСП на 2014–2020 рр., згідно з якими було присуджено та впроваджено 119 проектів у 8 країнах, що оточують Чорноморський басейн [11].

Програма «Румунія – Україна». Програма охоплює 5 повітів Румунії, а саме: Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошані, Тулча, а також Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Одеську області в Україні.

Пріоритет 1. Екологічна спрямованість через кордони. Бюджет пріоритету: 18 899 346 євро. Передбачається, що проекти вирішуватимуть проблеми зміни клімату та запобігання ризику катастроф, а також біорізноманіття.

Пріоритет 2. Соціальний розвиток за кордоном. Бюджет пріоритету: 26 946 639 євро. Передбачається, що проекти вирішуватимуть проблеми освіти, охорони здоров'я, культури.

Пріоритет 3. Прикордонне співробітництво. Бюджет пріоритету: 2 412 947 євро. Передбачається, що проекти працюватимуть задля безпечніших кордонів [9].

Програма Дунайського регіону 2021–2027. Дунайська транснаціональна програма є фінансовим та євроінтеграційним інструментом. Метою Програми є розвиток громад у 14 країнах Дунайського регіону (Австрія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Німеччина, Угорщина, Молдова, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словенія, Словаччина та Україна) шляхом зміцнення транскордонного співробітництва. Українська частина Дунайського регіону охоплює Одеську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області. Брати участь у конкурсах проектних пропозицій можуть місцеві та регіональні органи влади, міжнародні організації, неприбуткові установи. Програма сприяє якісним змінам регіону через фінансування проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності бізнесу, інвестування в соціальні інновації, розвиток енергоефективності, розбудови інституційної спроможності та подолання екологічних загроз. Формат Програми передбачає проведення

щорічних конкурсів проектних заявок для потенційних партнерів [12].

Попри той факт, що кількість та можливості транскордонних програм для нашої держави в останні роки почали стрімко зростати, значна частина коштів залишається неосвоєною потенційними грантоотримувачами з України. Як свідчать результати опитування, проведеного Центром розвитку «Час змін» у 2023 році, на заваді до отримання грантів транскордонних програм стають ряд причин [13]. Розглянемо основні:

1. Низька обізнаність представників виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу про грантові можливості транскордонних програм. Причиною цього є брак інформації в ЗМІ та соціальних мережах про актуальні грантові програми транскордонного співробітництва. Водночас варто зазначити, що контактні пункти цих програм інформують про грантові програми на своїх веб-сайтах [8; 9; 10; 11; 12]. До того ж, інформацію про актуальні конкурси можна знайти у відкритому доступі на сайтах ряду NGO, таких як Центр розвитку «ЧАС ЗМІН» [13] тощо. Інформація про успішні профінансовані проекти стає інформаційним приводом у національних та регіональних ЗМІ. Але для більшості потенційних грантоотримувачів гранти є, як вони самі зазначають, «далекими» та «незрозумілими» [13]. Це є наслідком того, що в медійному полі відсутня належна інформаційна кампанія про грантові можливості від транскордонних програм для громад, бізнесу та влади. Дієвим інструментом у нинішніх умовах є проведення комплексної інформаційно-роз'яснювальної, просвітницької та комунікаційної кампанії на рівні органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та регіональних ЗМІ із залученням представників програм. Таку широку промоційну діяльність варто доповнити презентацією успішних кейсів реалізованих проектів.

2. Відсутність потрібної кількості фахівців, які здатні готувати конкурентоспроможні грантові пропозиції. Транскордонні грантові програми по праву вважаються одними з найскладніших для участі грантерів. Доказом цього є сотні сторінок інструкцій для заявників та роз'яснень Програми [8–12]. Одним із етапів процесу залучення грантових ресурсів від транскордонних програм є розробка проектних пропозицій. Щоб сформувати конкурентоспроможну грантову заявку, потрібні навички фандрейзингу, проектного менеджменту та грантрайтингу. Такими уміннями

володіють далеко не всі представники робочих груп, яким делеговано працювати над залученням грантових ресурсів транскордонних програм. А тому часто спроби отримати грант є неуспішними. Дієвим методом є поєднання інформування потенційних заявників про пріоритети транскордонних грантових програм із реалізацією широкої просвітницької роботи, проведенням зустрічей-навчань практичного спрямування за участі представників контактних пунктів. А тим, хто хоче системно працювати з грантовими ресурсами, варто заручитися підтримкою фахівців із грантрайтингу та фандрейзингу. В Україні є ряд консалтингових компаній, які надають такі послуги. До прикладу, Центр розвитку «ЧАС ЗМІН».

3. Для участі у переважній більшості транскордонних грантових програм необхідне партнерство організацій щонайменше з двох сусідніх держав. А це означає, що фінансування стає можливим лише за умови виконання цієї суттєвої вимоги програм. Це часто стає перешкодою для участі в грантових конкурсах українських організацій. Адже їх представники мають суб'єктивні твердження, що знайти партнера для запланованої діяльності за кордоном дуже важко, особливо в умовах обмеженої мобільності, пов'язаної з війною. Проте через свою необізнаність у цих питаннях потенційні заявники не використовують можливості знайти партнерів у країнах ЄС безпосередньо на сайтах програм та використовуючи взаємодію з контактними пунктами програм. Ефективним інструментом для подолання суб'єктивних бар'єрів у потенційних заявників є реалізація широкої роз'яснювальної кампанії щодо можливостей пошуку партнерів, використовуючи дороговкази та рекомендації представників програм.

Висновки. Грантові інструменти транскордонних програм, такі як: програми «Польща-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Румунія – Україна», Програма Басейну Чорного Моря, Програма Дунайського Регіону 2021–2027, є важливим, а часто єдиним джерелом фінансування необхідних проектів для розвитку бізнесу, громадського сектору, влади та громад. Проте ефективність використання цих грантових ресурсів прямо залежить від доступності інформації про можливості такого співробітництва та умінь заявників формувати конкурентоспроможні проектні пропозиції. Однак необхідно змінити підхід до промоції цих програм в Україні, доповнивши цей процес широкою просвітницькою та навчальною діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Interreg 2021–2027: сприяння співпраці для зміцнення Європи. URL: <https://interreg.eu/about-interreg/> (дата звернення: 15.08.2023).
2. Відносини Україна-ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes> (дата звернення: 11.08.2023).
3. Газуда Л. М., Рубіш М. А. Спільні інвестиційні проекти та програми транскордонного співробітництва і ЗЕД регіону. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15112> (дата звернення: 15.08.2023).
4. Корнелюк О. Транскордонні програми та проекти в Україні. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2 (10), 2021. URL: <https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/209/199> (дата звернення: 11.08.2023).
5. Лемко Ю.Р. Перспективи розвитку транскордонних відносин Польщі, України та Білорусі. URL: http://www.regionalstudies.uzhnu.edu.ua/archive/23/23_2020.pdf#page=28 (дата звернення: 13.08.2023).
6. Зарічна О. Стимулювання розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства. URL: <http://jrn.knutd.edu.ua/index.php/bknutde/article/view/223/244> (дата звернення: 15.08.2023).
7. Оксана Свеженцева, Іван Вовканич, Ірина Люба Горват. Українсько-румунські транскордонні проекти: освітньо-науковий компонент. URL: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/260111> (дата звернення: 17.08.2023).

8. Програма «Польща – Україна 2021–2027». URL: <https://pl-ua.eu/ua> (дата звернення: 15.08.2023).
9. Програма «Румунія – Україна». URL: <https://ro-ua.net/en/> (дата звернення: 15.08.2023).
10. Програма «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна». URL: <https://huskroua-cbc.eu/about/uskroua-2021-2027> (дата звернення: 15.08.2023).
11. Програма Басейну Чорного моря NEXT. URL: <https://blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027> (дата звернення: 15.08.2023).
12. Програма Дунайського регіону 2021–2027. URL: <https://www.interreg-danube.eu/dtp-archive/about-dtp/new-funding-2021-2027> (дата звернення: 15.08.2023).
13. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <http://www.chaszmin.com.ua/> (дата звернення: 06.08.2023).

References:

1. Interreg 2021–2027: spriannia spivpratsi dlia zmitsnennia Yevropy [Interreg 2021–2027: promoting cooperation to strengthen Europe]. Available at: <https://interreg.eu/about-interreg/> (accessed 15 August 2023).
2. Vidnosyny Ukraina-YeS [Ukraine-EU relations]. Available at: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes> (accessed 11 August 2023).
3. Hazuda L.M., Rubish M.A. Spil'ni investytsijni proekty ta prohramy transkordonnoho spivrobotnytstva i ZED rehionu [Joint investment projects and programs of cross-border cooperation and economic cooperation of the region]. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15112> (accessed 15 August 2023).
4. Korneliuk O. (2021) Transkordoni prohramy ta proiekty v Ukraini. Cross-border programs and projects in Ukraine [International relations, public communications and regional studies]. Mizhnarodni vidnosyny, suspil'ni komunikatsii ta rehional'ni studii [International relations, public communications and regional studies]. 2 (10). Available at: <https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/209/199> (accessed 11 August 2023).
5. Lemko Yu.R. Perspektyvy rozvytku transkordonnykh vidnosyn Pol'schi, Ukrainy ta Bilorusi [Prospects for the development of cross-border relations between Poland, Ukraine and Belarus]. Available at: http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/23/23_2020.pdf#page=28 (accessed 13 August 2023).
6. Zarichna O. Strymulivannia rozvytku innovatsijnoho pidpriemnytstva na zasadakh transkordonnoho partnerstva [Stimulating the development of innovative entrepreneurship on the basis of cross-border partnership]. Available at: <http://jrn1.knutd.edu.ua/index.php/bkntde/article/view/223/244> (accessed 15 August 2023).
7. Oksana Sviezhentseva, Ivan Vovkanych, Iryna Liuba Horvat. Ukrain's'ko-romun's'ki transkordoni proiekty: osvith'o-naukovyj komponent [Ukrainian-Romanian cross-border projects: educational and scientific component]. Available at: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/260111> (accessed 17 August 2023).
8. Prohrama «Pol'scha–Ukraina 2021–2027» [«Poland-Ukraine 2021–2027» program]. Available at: <https://pl-ua.eu/ua> (accessed 15 August 2023).
9. Prohrama «Rumuniia – Ukraina» [«Romania – Ukraine» program]. Available at: <https://ro-ua.net/en/> (accessed 15 August 2023).
10. Prohrama «Uhorschyna-Slovachchyna-Rumuniia-Ukraina» [«Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine» program]. Available at: <https://huskroua-cbc.eu/about/uskroua-2021-2027> (accessed 15 August 2023).
11. Prohrama basejnu Chornoho moria NEXT [Black Sea Basin NEXT program]. Available at: <https://blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027> (accessed 15 August 2023).
12. Prohrama Dunajs'koho rehionu 2021–2027 [Program of the Danube Region 2021–2027]. Available at: <https://www.interreg-danube.eu/dtp-archive/about-dtp/new-funding-2021-2027> (accessed 15 August 2023).
13. Tsentr rozvytku «ChAS ZMIN» [«TIME OF CHANGES» development center]. Available at: <http://www.chaszmin.com.ua/> (accessed 06 August 2023).